

KATARZYNA JEW Tuch ORCID: 0000-0002-8977-1076
Uniwersytet Wrocławski

Współczesna edukacja seksualna dzieci i młodzieży w Polsce – rekonesans, diagnoza, perspektywy

Abstrakt: Problematyka powszechnej edukacji seksualnej dzieci i młodzieży uwarunkowana jest wieloma czynnikami społeczno-kulturowymi, a nawet politycznymi, etycznymi czy religijnymi. Sposób, w jaki powinna być przekazywana wiedza na ten temat, sytuuje się nieustannie na granicy zarzutów o „seksualizację” młodych ludzi oraz zaniedbania tak ważnego elementu edukacji. Celem artykułu jest przedstawienie modelu edukacji seksualnej (oraz przygotowania do życia w rodzinie) obowiązującego aktualnie w polskiej edukacji – metod jego wprowadzania oraz skuteczności. Niniejszy artykuł zasadza się również na poszukiwaniach odpowiedzi na pytanie, czy oraz w jaki sposób można przedstawiać dzieciom i młodzieży tematy związane z seksualnością człowieka, żeby nie tylko ich zainteresować, ale też przyczynić się do wzrostu pozytywnych wartości wyznaczników społecznych związanych ze zdrowiem fizycznym i psychicznym.

Słowa kluczowe: edukacja seksualna, dzieci, młodzież, edukacja

Contemporary Sex Education of Children and Youth in Poland – Reconnaissance, Diagnosis, Perspective

Abstract: The issue of universal sexual education of children and young people is conditioned by many socio-cultural factors, and even political, ethical or religious. The manner in which knowledge should be conveyed on this subject is constantly on the verge of accusations of “sexualization” of young people and the neglect of such an important element of education. The aim of the article is to present the model of sexual education (and preparation for life in the family) currently in force in Polish education – the methods of its implementation and effectiveness. This article is also based on the search for an answer to the question whether and how to present children’s issues related to human sexuality, not only to interest them, but also to contribute to the positive values of social determinants associated with physical and mental health.

Keywords: sexual education, children, young adult, education

1. POTRZEBA EDUKACJI SEKSUALNEJ

Powszechna edukacja seksualna dzieci i młodzieży¹ w dzisiejszych czasach wydaje się nie tylko konieczna, ale wręcz niezbędna. Młodzi ludzie, wchodząc w dorosłość, powinni umieć nie tylko nawiązywać świadome i oparte na wzajemnym szacunku relacje, ale też dysponować wiedzą na temat swojego ciała oraz własnej psychiki. Wiedza taka pozwala na bardziej refleksyjne funkcjonowanie w społeczeństwie – począwszy od dbania o własne zdrowie oraz higienę, poprzez świadome podejście do własnej seksualności, tożsamości płciowej czy rodzicielstwa, na późniejszej umiejętności samodzielnego edukowania następných pokoleń kończąc:

Świadomość własnych potrzeb, które zmieniają się w ciągu życia oraz wiedza na temat związku, relacji (faz, czynników sprzyjających i utrudniających bycie w bliskim kontakcie z drugą osobą, samoakceptacja...) stanowią korelaty, które pomagają w osiągnięciu dojrzałości psychoseksualnej i zwiększeniu jakości życia. Dlatego, istnieje uzasadniona potrzeba poruszania kwestii edukacji seksualnej zarówno w przypadku dzieci, młodzieży, jak również osób dorosłych (Waszyńska, Groth, Kowalczyk 2013: 173).

W dobie powszechnego dostępu do Internetu, który oprócz niekwestionowanych zalet generuje też szereg zagrożeń – takich jak ułatwiony dostęp do pornografii, słaba filtracja udostępnianych treści, zagrożenia związane z przemocą internetową, pedofilią, mową nienawiści, a także zwiększona aktywność w świecie wirtualnym – edukowanie młodzieży może stać się zadaniem nie tylko utrudnionym (np. spadek autorytetu nauczyciela, jako osoby wiarygodnej, która posiada i przekazuje wiedzę), ale momentami również jałowym (np. unikanie tłumaczenia młodzieży biologicznych aspektów zbliżeń seksualnych, kiedy znaczna jej część jest już zaznajomiona z pornografią [Makaruk, Włodarczyk, Michalski 2017]). Jednak postęp współczesnego świata nie jest jedyną trudnością, z jaką idea powszechnej edukacji seksualnej może się spotkać. Inną jest fakt, że problematyka powszechnej edukacji seksualnej dzieci i młodzieży determinowana i warunkowana jest wieloma czynnikami społeczno-kulturowymi, a nawet politycznymi, etycznymi czy religijnymi, co dodatkowo utrudnia spójne i powszechne prowadzenie jej wprowadzenie. Sposób, w jaki powinna być nauczana, sytuuje się nieustannie na granicy zarzutów o „seksualizację” młodych ludzi oraz zaniedbanie tak ważnego elementu edukacji:

Aby móc rozwiązać ten problem, potrzebny jest dostęp do wiedzy i informacji zarówno w skali makrospołecznej (mass media, kampanie społeczne, książ-

¹ Minimalny wiek, od którego dana osoba jest uznana za zdolną do wyrażenia ważnej prawnie zgody na czynności seksualne z inną osobą wynosi w Polsce 15 lat (*Art. 200 Kodeksu karnego* [Dz.U. z 2017 r. Poz. 2204]), stąd też niniejszy artykuł szczególną uwagę poświęca edukacji seksualnej dzieci i młodzieży do 15 roku życia. Zob. Dziewanowska, M. 2011.

ki, podręczniki, programy edukacyjne), jak i mikrospołecznej, w trakcie indywidualnych kontaktów: rodzice – dzieci, rówieśnicy, młodzież – nauczyciele (Waszyńska, Groth, Kowalczyk 2013: 165).

Wagę rzetelnej i dobrze przemyślanej edukacji seksualnej potwierdzają raporty oraz badania naukowe².

2. ZNACZENIE EDUKACJI SEKSUALNEJ

W marcu 2014 roku Światowe Stowarzyszenie Zdrowia Seksualnego (World Association for Sexual Health, WAS) opublikowało Deklarację Seksualnych Praw Człowieka (The Declaration of Sexual Rights)³, w której oświadczono, że:

[...] podstawę dla praw seksualnych stanowią uniwersalne prawa człowieka oraz że prawa seksualne uznawane są obecnie w międzynarodowych i lokalnych dokumentach dotyczących praw człowieka, respektowane przez konstytucje oraz prawa, normy i zasady praw człowieka, jak też w świetle wiedzy naukowej o seksualności i zdrowiu seksualnym człowieka⁴.

W jej skład wchodzi 16 powszechnych praw, których brzmienie traktuje nie tylko o równości, nietykalności osobistej, prywatności, ale również dostępie do informacji i rzetelnej edukacji:

9. Prawo do informacji

Każdy człowiek ma prawo do dostępu do pochodzących z różnych źródeł, zgodnych z naukowym stanem wiedzy i zrozumiałych informacji w zakresie seksualności, zdrowia seksualnego oraz praw seksualnych. Niniejsze informacje nie mogą podlegać arbitralnej cenzurze, nie mogą być wstrzymywane lub ukrywane, ani też być przedmiotem celowej niepoprawnej interpretacji.

10. Prawo do nauki oraz prawo do kompletnej i wyczerpującej edukacji w zakresie seksualności.

Każdy człowiek ma prawo do nauki oraz do kompletnej i wyczerpującej edukacji w zakresie seksualności. Kompletna i wyczerpująca edukacja w zakresie seksualności musi być dostosowana do wieku uczącego się, zgodna z naukowym stanem wiedzy, zgodna z kompetencją kulturową uczącego się oraz opracowana w oparciu o prawa człowieka, równość płciową (także w zakresie płci społeczno-kulturowej), jak też pozytywne nastawienie do seksualności i przyjemności.

² Zob. m.in. Janowiak, B., Gulczyńska, A. 2014; Lew-Starowicz, Z., Długołęcka, A. 2006; Kasperek, E., Piorunek, M. 2001; Melosik, Z. (red.). 1999; Melosik, Z. 2001.

³ Oryginał: <http://www.worldsexology.org/resources/declaration-of-sexual-rights/> (20.08.2018).

⁴ WAS, *Deklaracja seksualnych praw człowieka*, <http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/DSR-Polish.pdf> (20.08.2018).

Jak czytamy na stronie Grupy Edukatorów Seksualnych „Ponton”:

Trybunał Praw Człowieka w 1976 r. orzekł, że państwo musi zagwarantować obywatelom bezstronną edukację. Rodzice mają prawo do wychowywania dziecka zgodnie ze swoimi przekonaniem, jednak w szkole powinno się przekazywać wiedzę w sposób obiektywny i pluralistyczny, czyli uwzględniający różne stanowiska⁵.

Jak wynika z powyższych cytatów, edukacja seksualna jest integralną częścią powszechnej edukacji, a jej jakość i kompletność uzupełnia nabywanie kompetencji społecznych. Stronniczość, wybiórcze traktowanie niektórych tematów lub zupełne zaniechanie przekazywania młodym ludziom zgodnej z naukowym stanem wiedzy nie tylko skutować może negatywnymi konsekwencjami społecznymi i osobistymi, ale również niezgodne jest z ideą bezstronnej edukacji.

3. EDUKACJA SEKSUALNA W POLSCE

Powszechna edukacja seksualna w Polsce nosi nazwę „Wychowanie do życia w rodzinie”, a jej cele, program i sposoby nauczania określa *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz. U. poz. 356, z późn. zm.) strony 197-201 oraz art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. poz. 78, z późn. zm.), którego przepisy określają sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie. Pełne brzmienie wytycznych wraz z merytorycznym komentarzem oraz zaleceniami wyboru podręcznika znajduje się w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa: Wychowanie do życia w rodzinie*⁶.

W roku 2015 Ministerstwo Edukacji Narodowej opublikowało nowy pakiet materiałów do nauczania omawianego przedmiot⁷, który według deklaracji opublikowanej na stronie internetowej MEN zawierał większość rekomendacji zawartych w podsumowaniu raportu *Opinie i oczekiwania młodych doro-*

⁵ Ponton, *Edukacja seksualna – fakty i mity*. – <http://ponton.org.pl/2018/07/19/edukacja-seksualna-fakty-i-mity/> (20.08.2018).

⁶ *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa: Wychowanie do życia w rodzinie*. 2017. (20.08.2018). Dalej w artykule skrót „PPKOzK 2017”.

⁷ <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/nowy-pakiet-materialow-dla-nauczycieli-wdz.html> (20.08.2018).

słych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności⁸. Rok później ukazał się raport *Kontrola realizacji prawa młodzieży do edukacji seksualnej* stowarzyszenia PONTON, który nadzorowali Mariola Bieńko, Zbigniew Izdebski oraz Krzysztof Wąż (Bieńko, Izdebski, Wąż 2016). Oba raporty, bazujące na badaniach ilościowych przeprowadzonych na reprezentatywnej grupie badawczej, złożonej z uczniów, rodziców oraz nauczycieli i dyrektorów szkół stanowiły cenne źródło informacji na temat sposobów przygotowania oraz prowadzenia przedmiotów, jednak uważna lektura nowej podstawy programowej skłania do twierdzenia, że potencjał ten nie został wykorzystany.

Zgodnie z ustawą „Indywidualna i społeczna wartość rodziny, zarówno w swej strukturze, jak i podejmowanych funkcjach, czyni przygotowanie do jej założenia zadaniem o wyjątkowym znaczeniu. W jego realizacji uczestniczy również szkoła mająca istotny udział w przekazywaniu wiedzy, kształtowaniu umiejętności i postaw”⁹. Zacytowany fragment podkreśla wyraźnie, iż ramach tej edukacji prezentuje się pewien ustrukturyzowany, determinowany tradycją i wiarą katolicką model rodziny, do którego powielania uczniowie powinni dążyć. Komentarz do podstawy programowej opatrzone cytatem Jana Pawła II o roli rodziny (Jan Paweł II 2006: 16), powołując się później na wartości, jakie papież wskazał jako „duchowy fundament Europy”, a które według autorów zbieżne są z wartościami humanistycznymi (na co wskazuje odwołanie do deklaracji praw człowieka [PPKOzK 2017: 18]). Zabieg ten podkreśla wyraźny związek edukacji z religią. Ujęcie takie ma kulturowe oraz polityczne uzasadnienie, będąc spójne ze zmianami, jakie rząd sukcesywnie wprowadzał od roku 2015 (projekt zmian ustawy o aborcji, antykoncepcja awaryjna dostępna na receptę, program 500+).

Przedmiot „Wychowanie do życia w rodzinie” prowadzony jest jedynie na drugim i trzecim etapie edukacyjnym¹⁰ (klasy VI–VIII oraz obecne gimna-

⁸ *Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności*. 2015. (20.08.2018).

⁹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz. U. poz. 356, z późn. zm.), s. 30.

¹⁰ W podstawie programowej dla klas I–III odnaleźć można wątki, które korespondują z ideą edukacji seksualnej, głównie skupione na nazywaniu oraz rozpoznawaniu potrzeb oraz emocji dziecka, wspieranie całościowego rozwoju, dbaniu o zdrowie fizyczne oraz psychiczne, budowanie samodzielności, asertywności i poczucia obowiązku oraz funkcjonowanie w rodzinie i innych komórkach społecznych. W podstawie czytamy: „Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Proces wychowania i kształcenia prowadzony w klasach I–III szkoły podstawowej umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na

zjum i szkoły ponadgimnazjalne), w wymiarze 14 godzin w roku szkolnym, z uwzględnieniem 5 lekcji, które odbywają się zgodnie z podziałem na grupy, ustalane według płci. W odróżnieniu od poprzedniej podstawy, obecnie przedmiot realizowany jest w oparciu o 6 działów tematycznych, kolejno: rodzina, dojrzewanie, seksualność człowieka, życie jako fundamentalna wartość, płodność, podstawy. Autorzy komentarza podkreślają, że:

[...] w podstawie programowej seksualność powiązana jest ze wszystkimi wymiarami osoby: fizycznym, emocjonalnym, intelektualnym, społecznym i duchowym, a nowe treści podstawy jeszcze bardziej akcentują holistyczność wychowania do życia w rodzinie i zgodnie z wyrażoną przez uczniów potrzebą eksponują aspekty psychologiczne: wzajemne relacje międzyludzkie, komunikację interpersonalną, przyjmowane postawy, sposoby postępowania w sytuacji stresu, presji grupy, różnych zdarzeń życia rodzinnego itp. oraz fakt, iż uzupełnienia wynikają szczególnie z potrzeb zmieniającej się rzeczywistości, współczesnych zagrożeń cywilizacyjnych, wskazań środowisk wychowawczych (PPKOzK 2017: 19).

W komentarzu do podstawy programowej, oprócz wyraźnego zaznaczenia, iż przedmiot ten ma cele głównie prorodzinne, odnaleźć można też wskazania co do ograniczania przekazywania informacji związanych z seksem i jego mechaniką („pamiętać, że nie prowadzi się zajęć dla małżonków czy narzeczonych przygotowujących się do rozpoczęcia wspólnego życia” (PPKOzK 2017: 25)). W samej podstawie programowej słowo *seks* pada jedynie w kontekście zagrożeń (cyberseks, uzależnienie od seksu). Wymienia się jedynie negatywne konsekwencje masturbacji („Masturbacja i wiążące się z nią zagrożenia, np. pornografia, uzależnienie od seksu” [PPKOzK 2017: 25]) i przedmałżeńskiej inicjacji seksualnej. Równie jednostronnie traktowana jest kwestia antykoncepcji, wśród form której wymienia się stosunek przerywany („antykoncepcja (z łac. anti- przeciw, conceptio- poczęcie) to działanie przeciwko poczęciu za pomocą środków mechanicznych, chemicznych, hormonalnych i stosunku przerywanego coitus interruptus, natomiast środki przeciwważniżdzeniowe to środki poronne, ponieważ, poczęcie dziecka następuje w jajowodzie, a nie w macicy” [PPKOzK 2017: 25]). W komentarzu do podstawy zaznaczono, że można wspomnieć również o „Bio-psycho-społecznych uwarunkowaniach seksualności, tożsamości płciowej i seksualnej, orientacji seksualnej, rolach płciowych, fazach rozwoju psychoseksualnego oraz dojrzałości i niedojrzałość

drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Edukacja na tym etapie jest ukierunkowana na zaspokojenie naturalnych potrzeb rozwojowych ucznia. Szkoła respektuje podmiotowość ucznia w procesie budowania indywidualnej wiedzy oraz przechodzenia z wieku dziecięcego do okresu dorastania. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na II etapie edukacyjnym” (s. 16). Ciekawym jest też punkt mówiący o uzupełnianiu treści programowych (za zgodą rodziców) o nowe zagadnienia, które wynikają ze zmian w otoczeniu dziecka i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa oraz rozwoju (s. 16–18).

psychoseksualnej” (PPKOzK 2017: 20), jednak tematy te nie są ujęte w podstawie programowej. Jak czytamy w komentarzu:

Prowadzone w szkole wychowanie prorodzinne daje też szansę na odwrócenie zjawiska nadmiernej dominacji kształcenia nad wychowaniem, pozwala w sposób holistyczny budować bogactwo osobowości człowieka i wzajemnej więzi międzyludzkiej. Narastające problemy demograficzne Polski, w tym niska dzietność społeczeństwa, mała wiedza na temat prenatalnego rozwoju człowieka i odpowiedzialności za nie to dodatkowe argumenty przemawiające na rzecz słuszności założeń podstawy programowej (PPKOzK 2017: 27).

Dokument podkreśla również istotę odpowiedniego dobrania nauczyciela, prowadzącego przedmiot. Powołując się na punkt szósty *zasad których stosowanie może i powinno wspierać wysiłek edukacyjny* (w przypisie komentarza opisane jako zasady wychowania prorodzinnego, cytowane za „Biblioteczką Reformy” nr 31 MEN z 2001) (PPKOzK 2017: 25):

Nauczyciel prowadzący wychowanie do życia w rodzinie powinien być autentyczny, to znaczy pozostawać w zgodzie z samym sobą. Nie może uczyć i przekazywać wiedzy o wartościach oraz normach, których sam nie podziela i nie urzeczywistnia. Na ten postulat zwraca się obecnie coraz większą uwagę, argumentując, że nie można wychować człowieka wolnego, odpowiedzialnego, empatycznego, solidarnego z innymi, sprawiedliwego bez osobistego prezentowania takich postaw i zachowań przez nauczycieli oraz wychowawców,

co różni się znacznie od wyniku badań powadzonych w roku 2016 roku:

Dyrektorzy/dyrektorki podkreślali, że wdż powinna uczyć osoba otwarta na problemy młodzieży, godna zaufania, poszukująca. Badani oczekują ponadto cech i umiejętności, takich jak: rzetelność, poprawna polszczyzna, otwartość, elastyczność, dowcip, poczucie humoru, delikatność. [...] Badani wymienili szeroki katalog cech, które uznali za dyskwalifikujące do pełnienia tej roli. Najczęściej padały: brak tolerancji, poglądy wykluczające pluralizm, tendencja do indoktrynacji oraz autorytaryzm, brak otwartości na problemy uczniów/uczennic, sztywne trzymanie się programu, brak profesjonalizmu, lekceważenie swojej pracy, brak rzetelnego przygotowania zajęć oraz stawianie uczniom/uczennicom nadmiernych wymagań, co może wynikać z braku kompetencji merytorycznych i społecznych (Bieńko, Izdebski, Wąż 2016).

Według zapisu w podstawie programowej „autentyczność” nauczyciela wiąże się z wyznawanymi przez niego osobiście wartościami. Oznacza to w praktyce, że edukator musi nie tylko zgadzać się z treściami, jakie zawarte są w rozporządzeniu, ale też realizować je w życiu prywatnym. W badaniach przeprowadzonych w szkołach przez Grupę Edukatorów Seksualnych „Ponton” wymóg „autentyczności” nie był tak mocno podkreślany jak rzetelność, tolerancja i umiejętność przekazania różnych stanowisk czy poglądów.

Obecnie do nauczania przedmiotu WDŻ ministerstwo edukacji dopuściło jeden podręcznik, który ukazał się w wersji dla klas 4 i 7 (ma to związek z wygaszaniem szkół gimnazjalnych). Książka *Wędrując ku dorosłości* (klasy 4–8)¹¹ pod redakcją Teresy Król jest uaktualnioną wersją zalecanej już wcześniej książki o tym samym tytule, z której korzysta się obecnie od 2015 roku w szkołach gimnazjalnych. Seria z dopuszczeniem z roku 2015 obejmuje również materiały dla szkół ponadgimnazjalnych¹².

Analizując krytycznie cytowane fragmenty¹³, należy zastanowić się, jakie konsekwencje niesie podobny sposób przedstawiania treści programowych dla ucznia. Podręcznik i podstawa programowa nie tylko nie są spójne z Deklaracją Seksualnych Praw Człowieka, ale również zdają się pomijać tak istotny aspekt rozwoju, jakim jest seks, poczucie tożsamości seksualnej, dostęp do rzetelnej wiedzy o antykoncepcji czy masturbacji. Dość jednostronne przedstawienie ważkich tematów, pouczający ton zakazów i nakazów stawia młodych ludzi w sytuacji, w której ciężko jest krytycznie interpretować obrazy seksu i seksualności, jakie podsuwa kultura popularna. Ogromne luki w wiedzy nie pozwalają świadomie uchronić się przez zagrożeniami jakie te obrazy niosą, czy też po prostu z nich korzystać. Brak edukacji seksualnej na pierwszych etapach edukacji opóźnia też zdobywanie przez młodych ludzi wiedzy na temat

¹¹ Podręcznik dla klas 4 szkoły podstawowej: *Wędrując ku dorosłości* (klasy 4–8), red. T. Król, rzeczoznawcy: dr E. A. Kowalczyk-Boroń, prof. dr hab. A. Nalaskowski, dr hab. D. Krzyżyk, data dopuszczenia: 01.09.2017, nr ewidencyjny w wykazie: 920/1/2017; podręcznik dla klas 7 szkoły podstawowej: *Wędrując ku dorosłości* (klasy 4–8), red. T. Król, rzeczoznawcy: dr A. Dakowicz, dr E. A. Kowalczyk-Boroń, dr hab. D. Krzyżyk, data dopuszczenia: 31.08.2017, nr ewidencyjny w wykazie: 920/4/2017.

¹² Cytaty pochodzą z książki T. Król, *Wędrując ku dorosłości*, rzeczoznawcy: prof. dr hab. A. Nalaskowski, data dopuszczenia: 12.06.2015, numer ewidencyjny w wykazie: 205/2011/z1/2015, która stosowana jest w szkołach gimnazjalnych obecnie (do momentu wygaśnięcia): „Dziewczyna powinna zdawać sobie sprawę, że więcej niż chłopiec płaci za nietrafny wybór, bo nie ma równości w naturze. On jest dawcą życia, »siewcą«, natomiast jej ciało »glebą«, w której będzie wzrastało nowe życie. Postawa chłopców, którzy stają się ojcami, bywa różna” (s. 97), „Pierwszy partner seksualny, choćby przypadkowy, stanie się wzorem, z którym będziecie porównywać waszego późniejszego małżonka. Dlatego chłopcom zwykle zależy na tym, by jego żoną została taka dziewczyna, która wcześniej »nie próbowała«” (s. 96), „Stosowanie środków antykoncepcyjnych jest uzależnieniem losu swego i dziecka od techniki i farmacji. Jeśli pomimo stosowania antykoncepcji zaistnieje ciąża, kobieta przenosi odpowiedzialność za ten fakt na lekarza, który zalecił dany środek, lub producenta. Czuje się oszukana, zaś poczęte dziecko nazywa 'wpadką' i traktuje jak intruza” (s. 154), „Prezerwatywy. Skuteczność w zapobieganiu ciąży: niezbyt wysoka, z powodu częstych wad technicznych (nieszczelność, pęknięcie) oraz wypadków zsuwania się w czasie stosunku. [...] U niektórych mężczyzn stosowanie prezerwatywy powoduje osłabienie doznań seksualnych” (s. 156), „Pytanie o warunki podjęcia współżycia seksualnego unaocniło, że najwyższą akceptację seksu pozamałżeńskiego wykazali uczniowie najslabiej uczący się, a najmniejszą osoby wierzące” (s. 192).

¹³ Ponton, *Edukacja seksualna – fakty i mity*. – <http://ponton.org.pl/2018/07/19/edukacja-seksualna-fakty-i-mity/>.

własnego ciała, jego biologicznych przemian i aspektów. Fakt, że przedmiot ten jest nieobowiązkowy i można zrezygnować z uczestniczenia w nim również nie pomaga w powszechnym edukowaniu. Stronniczość podstawy programowej oraz podręcznika (przy doborze którego nie ma wyboru) niesie za sobą stronniczość nauczycieli zajmujących się wykładaniem tego przedmiotu. Zaniedbywanie edukacji seksualnej i brak wiedzy starszych pokoleń oraz zrzućanie obowiązku edukacyjnego w całości na szkołę powodują, że młodzi ludzie niechętnie zwracają się do starszych osób z pytaniami, wybierając anonimowe i szybkie źródło informacji, jakim jest Internet. Niestety, źródło to nie zawsze bywa rzetelne. Aby edukacja seksualna miała szansę być skuteczna, należałoby ograniczyć jej związek z religią i polityką, ustanowić jako przedmiot obowiązkowy (zmieniając przy tym jego nazwę z „wychowania do życia w rodzinie” na przykład na „Wiedzę o seksualności człowieka”¹⁴), rzetelnie wyszkolić kadrę, która realnie współpracowałaby z rodzicami, zróżnicować tematykę lekcji, nie dzieląc uczniów na grupy według płci, co pozwoli na zgromadzenie kompletnej wiedzy. Rozpoczęcie edukacji już od najniższych etapów szkolnych, dostosowanie jej do wieku uczniów oraz większa atrakcyjność sposobu prezentowania tematów również mogłyby okazać się korzystne w podwyższeniu skuteczności tego typu edukacji¹⁵.

4. NOWE METODY EDUKACJI

Czy istnieje sposób na poprawienie jakości edukacji seksualnej bez wyraźnych zmian w systemie szkolnictwa? Jeżeli tak, kto i w jaki sposób może przyczynić się do tych zmian?

Niezbędnym jest działanie w skali mikrospołecznej (rodzina, znajomi, szkoła) oraz makrospołecznej (kampanie społeczne, filmy edukacyjne). Młodzi ludzie muszą mieć świadomość, że wiedza, jaką chcą uzyskać, będzie rzetelna, przedstawiona w sposób przystępny i pełny. Funkcję takiej „poradni” pełni Grupa Edukatorów Seksualnych „Ponton”¹⁶, działająca przy Federacji na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny. Grupa zajmuje się nie tylko szkoleniem wolontariuszy i prowadzeniem warsztatów, ale również prowadzi Młodzieżowy Telefon Zaufania oraz stronę internetową, gdzie publikuje artykuły dla młodzieży, rodziców i nauczycieli. Przygotowuje też publikowane na stronie raporty.

Cennym źródłem wiedzy dla młodych ludzi mogą być też np. kanały tematyczne na platformie YouTube. Jednym z nich jest kanał Pink Candy¹⁷, na

¹⁴ Ponton, *Edukacja seksualna – fakty i mity*. – <http://ponton.org.pl/2018/07/19/edukacja-seksualna-fakty-i-mity/>.

¹⁵ Szerzej na temat historii edukacji seksualnej w Polsce zob. Podgórska, J. 2014.

¹⁶ Dostęp online: <http://ponton.org.pl/> (20.08.2018).

¹⁷ Kanał *Pink Candy*: <https://www.youtube.com/channel/UC3GnVrcVjq9eB6hftSaMRsA> (20.08.2018).

którym Natalia Trybus wyjaśnia kwestie związane z seksualnością, poleca wartościowe lektury i odpowiada na pytania internautów. Wśród kanałów dla starszej młodzieży oraz osób dorosłych wymienić można bloga proseksualna.pl, którego autorka, Natalia Grubizna, obszernie pisze o seksie, seksualności, wzbogacaniu życia erotycznego, podkreślając idee konsensualności. O tym, jak rozmawiać z dziećmi o seksie i edukacji seksualnej pisze na swoim blogu „Mama seksuolog” Karolina Piotrowska¹⁸, która nie tylko zwraca uwagę na duże znaczenie edukacji seksualnej, ale publikuje też artykuły na jej temat oraz prowadzi tematyczne kursy online. Przy poszukiwaniu sprawdzonych informacji w internecie pamiętać należy o tym, aby mieć pewność, że proponowany przez nas materiał ma wartość merytoryczną i dydaktyczną – mogą w tym pomóc patronaty storny lub biografie autorów.

Dużą wartość merytoryczną i edukacyjną mają także publikacje tematyczne, poświęcone zagadnieniom dojrzewania, seksualności i samoświadomości¹⁹. Dostosowane do wieku czytelnika książki mogą stać się nie tylko źródłem wiedzy, ale też przyczynkiem do rozmowy z rodzicami i pedagogami na ważne tematy.

5. PODSUMOWANIE

Na kształt edukacji seksualnej w Polsce ogromny wpływ wywierają polityka i religia. Podstawa programowa przedmiotu WDŻ duży nacisk kładzie na edukację prorodzinną, często pomijając lub traktując marginalnie zagadnienia związane z inicjacją seksualną, antykoncepcją, tożsamością seksualną i płciową. Podręczniki używane do nauczania przedmiotu w szkołach również zdają się zawierać szereg wad merytorycznych, takich jak jednostronne przedstawianie niektórych tematów lub unikanie innych. Żeby wspomóc młodych ludzi w zdobywaniu wiedzy o ich seksualności, która jest ich podstawowym prawem, należy pracować w skali mikro- i makrospołecznej. Mankamenty, jakie wskazać można w powszechnej edukacji seksualnej, da się z powodzeniem wyeliminować korzystając ze zweryfikowanych materiałów dostępnych na przykład w Internecie czy w publikacjach tematycznych, przygotowanych przez przeszkolonych do tego specjalistów.

¹⁸ Dostęp online: <http://karolinapiotrowska.com/> (20.08.2018).

¹⁹ Zob. Brykczyński, M. 2004. *Skąd się biorą dzieci*; Frączek, A. 2008. *Jeśli bocian nie przyleci, czyli skąd się biorą dzieci*; Dittrich, G. i in. 2010. *Moje ciało należy do mnie*; Pajączkowska, E., Ponińska, K. 1986 (wyd. I oraz kolejne). *Nie wierzcie w bociany*; Fornalik, I. 2017. *Mam autyzm. Mam seksualność. I co dalej?*. W Internecie znaleźć można listy książek, wraz z recenzjami i poleceniami, na przykład na blogu niewierzwobociana.pl. – <http://blog.niewierzwobociana.pl/literatura/dla-mlodziezy> (20.08.2018).

BIBLIOGRAFIA

- Art. 200 KK (Dz.U. z 2017 r. Poz. 2204).
- Bieńko, M., Izdebski, Z., Wąż K. 2016. *Kontrola realizacji prawa młodzieży do edukacji seksualnej*. – http://ponton.org.pl/wpcontent/uploads/2018/07/raport_skrot_prawo_do_edukacji_seksualnej_ponton_2016.pdf (20.08.2018).
- Dz. U. poz. 356, z późn. zm.
- Dz. U. poz. 78, z późn. zm.
- Dziewanowska, M. 2011. Wiek zgody – prawnokarne regulacje wieku uprawniającego do rozpoczęcia współżycia w prawie kontynentalnym i common law. – *Studia Iuridica*, 53, 87–96.
- Janowiak, B., Gulczyńska, A. 2014. Wczesna inicjacja seksualna młodzieży – przyczyny i konsekwencje. – *Społeczeństwo – Kultura – Edukacja*, 1, 171–187.
- Kasperek, E., Piorunek, M. 2001. Promocja zdrowia seksualnego w praktyce oświatowej. – Gapik, W. (red.), Woźniak, A. (red.). *Terapia w seksuologii. Zagadnienia wybrane*. Poznań: Interfund, 148–159.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Michalski, P. 2017. *Kontakt dzieci i młodzieży z pornografią. Raport z badań*, Narodowy Fundusz Zdrowia. – https://fdds.pl/wp-content/uploads/2017/12/Makaruk_K_Wlodarczyk_J_Michalski_P_2017_Kontakt_dzieci_i_mlodziezy_z_pornografia.pdf (20.08.2018).
- Melosik, Z. (red.). 1999. *Ciało i zdrowie w społeczeństwie konsumpcji*. Poznań: Edytor.
- Lew-Starowicz, Z., Długolecka, A. 2006. *Edukacja seksualna*. Warszawa: Świat Książki.
- Melosik Z. 2001. *Młodzież. Styl życia i zdrowie: konteksty i kontrowersje*. Poznań: Wolumin.
- Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastoletków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności*, MEN. – <http://eduentuzjasci.pl/publikacje-ee-lista/raporty/229-raport-z-badania/opinie-i-oczekiwania-mlodych-doroslych-osiemnastolatkow-oraz-rodzicow-dzieci-w-wieku-szkolnym-wobec-edukacji-dotyczacej-rozwoju-psychoseksualnego-i-seksualnosci/1234-opinie-i-oczekiwania-mlodych-doroslych-osiemnastolatkow-oraz-rodzicow-dzieci-w-wieku-szkolnym-wobec-edukacji-dotyczacej-rozwoju-psychoseksualnego-i-seksualnosci.html> (20.08.2018).
- Podgórska J. 2014. Polowanie na bociana. Rozmowa z dr. Markiem Babikiem o edukacji seksualnej w II RP. – *Polityka*, 1. – <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1567605,2,jak-wygladala-edukacja-seksualna-w-ii-rp.readi> (20.08.2018).
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa: Wychowanie do życia w rodzinie*. 2017. – <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/wychowanie-do-zycia-w-rodzinie.-pp-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-1.pdf> (20.08.2018).
- Ponton 2018. *Edukacja seksualna – fakty i mity*. – <http://ponton.org.pl/2018/07/19/edukacja-seksualna-fakty-i-mity/> (20.08.2018).
- Trawińska M. 1989. O celach wychowania seksualnego. – Kozakiewicz, M. (red.). *Pro i contra w planowaniu rodziny i wychowaniu seksualnym*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- WAS, *Deklaracja seksualnych praw człowieka*. – <http://www.worldsexology.org/resources/declaration-of-sexual-rights/> (20.08.2018).
- Waszyńska K., Groth J., Kowalczyk R. 2013. Kontrowersje wokół współczesnej edukacji seksualnej. Teoria i (nie)rzeczywistość. – *Studia Edukacyjne*, 24, 165–180.